

Faktablad Älgförvaltning

ÖVERGRIPANDE MÅLSÄTTNINGAR

Det övergripande målet är en livskraftig älgstam av hög kvalitet, en produktionsanpassad älgjakt samt en älgstam i balans med betesresurserna på lång sikt. De övergripande målen beskrivs enligt följande i propositionen Älgförvaltningen (2009/10:239):

- **En livskraftig älgstam av hög kvalitet**

Med uttrycket en livskraftig stam avses normalt att risken för utdöende ska vara liten. Begreppet används ofta i sammanhang där hotade arter berörs. Älgen i Sverige är idag inte hotad utan tvärtom livskraftig. Låg medellivslängd och skev könskvot är dock parametrar som kan bidra till att sänka livskraften i en stam. Likaså kan en undermålig förvaltning leda till genetisk utarmning eller påtagligt mycket sjukdomar. En älgstams kvalitet mäts ofta i form av det antal kalvar som föds per ko, slaktvikt och hornstorlek, det vill säga egenskaper som i låg grad beror på ärftlighet. I begreppet ”en livskraftig älgstam av hög kvalitet” ligger således flera olika faktorer som kan ha olika stor betydelse för olika intressenter.

- **Produktionsanpassad älgjakt**

Av förarbetena till jaktlagen framgår att älgstammens storlek genom lämplig avskjutning ska anpassas till betestillgången, de areella näringarna och trafiksäkerheten och att detta innebär att älgjakten ska vara produktionsanpassad (jfr prop. 1986/87:58 s. 37 f.). En anpassning måste i dag också ske till förekomsten av rovdjur för vilka älgen är bytesdjur. När älgstammens storlek anses lämplig med hänsyn till detta bör beskattningen därefter avse vad som produceras, dvs. jakten bör anpassas till reproduktionen.

- **En älgstam i balans med betesresurserna på lång sikt**

Älgstammens storlek måste anpassas till den rådande och den framtida fodertillgången. Prognoser om den framtida fodertillgången för älgen är därför av central betydelse för möjligheten att anpassa älgstammen till betesresurserna. Hänsyn måste också tas till förekomst av stora rovdjur, förutsättningarna för skogsproduktion och den biologiska mångfalden. En sådan balans kan uppnås på olika nivåer, men utgångspunkten bör vara att nå den inom ett område som är så stort att det kan anses omfatta en egen älgstam.

VAD INEBÄR MÅLEN FÖR ÄLGJAKTEN

Om målen uppfylls så leder till en väl sammansatt älgstam med hög produktivitet och det föds mer älgkalvar. Detta innebär att fler älgar kan skjutas med nuvarande täthet i vinterstam, alternativt kan det finnas färre älgar men med bibehållen avskjutning. Detta leder till att skogsskadorna minskar och att de älgar som är kvar efter jakt i vinterstam är av bättre kvalitet.

Älgstammens täthet varierar lokalt över länet vilket hänger främst ihop med tillgången på foder men styrs också av avskjutningens inriktning. Vinterstammens storlek ska anpassas efter fodertillgången och övriga förhållanden som råder inom respektive älgförvaltningsområde. Detta gör att avskjutningen varierar mellan olika områden.

ÄLGEN

För den svenska faunan är älgen en viktig symbol som berör oss alla, oavsett intresse. Som varumärke för den svenska naturen lockar älgen årligen mängder med turister till Sverige. Älgens värde som nationell faunasymbol, landsbygdsturism och inte minst för oss svenskar ska läggas till de mjuka värden som älgen bidrar till samt jaktvärdet och köttvärdet.

”Viltet rör oss alla. Jägaren, skogsbrukaren, vandraren, lantbrukaren, krögaren, fågelskådaren, konstnären och turistentreprenören förhåller sig alla till viltet på olika sätt, men de har ett gemensamt intresse: att förvalta viltet långsiktigt och till gagn för många.”
(Darnell & Bergström i Vilt, Människa, Samhälle, 2010, s 10)

KALVAVSKJUTNING

En förutsättning för att medelåldern i älgstammen ska kunna höjas är att andelen kalv i avskjutningen hålls på en hög nivå. Normala reproduktionsår bör andelen utgöra minst 60 % av den totala avskjutningen. Vid tillfällen då älgstammen behöver sänkas kraftigt kan kalvandelen minskas om ett större antal hondjur behöver fällas. Vinterbetet är den mest begränsande faktorn i älgstammens relation till ett långsiktigt skogsbruk och en rimlig påverkan på den biologiska mångfalden. Det är därför av största vikt att antalet kalvar i vinterstammen minimeras.

RELATIONEN ÄLG OCH ÖVRIGT HJORTVILT

Älgen konkurrerar med de övriga hjortdjuren om fodersresurserna och hänsyn måste tas till det totala betetrycket. Eftersom älgen har sitt huvudsakliga fodersök högre upp i vegetationsskiktet än övriga hjortvilt så är ofta foderresursen och älgens betesval begränsat. Den största konkurrensen om foderresurserna sker inom den egna arten. Där är födoöverlappet fullständigt. Rådjuret är det hjortvilt som, näst efter älgen själv, konkurrerar om födoresurserna. Kunskapen om hur olika hjortvilt påverkar varandra är idag låg och forskning inom området pågår.

Trots forskningsläget är erfarenheterna från områden med flera hjortdjursarter tydliga. Älgen är precis som rådjuret en selektivbetare som behöver flera foderarter med varierande sammansättning men vanligtvis ett högt protein och energiinnehåll. Till exempel dovhjort och kronhjort är till större grad grovfoderbetare som kan omsätta foder av lägre kvalitet. Vid foderkonkurrens minskar betesväxter av hög kvalitet först. Vilket leder till att älg och rådjur trycks undan till förmån för kronhjort och dovvilt.

ÄLGSTAMMENS KVALITÉ

En hög medelålder bör eftersträvas på såväl hondjur som tjurar. En hög medelålder hos hondjuren medför normalt en högre reproduktion. En hög medelålder hos tjurarna innebär troligen att kornas brunst påverkas positivt vilket leder till tidigt födda kalvar. Kalvens levandevikt ökar med cirka 1 kg per dag från födsel fram till jaktens början. Skillnaden i slaktvikt på en tidigt född kalv och en kalv född efter att älgkon brunstat sent eller inte blivit betäckt vid första brunstillfället är därför betydande.

VILTETS FODERTILLGÅNG

Ur ett samhällsekonomiskt perspektiv, och även ur ett skogsägarperspektiv, är skogsproduktion i kombination med miljöhänsyn överordnat andra intressen för skogen. Viltet är en tillgång som ska nyttjas hållbart och med hänsyn till andra intressen. Foderarealen för hjortdjuren har minskat sedan början på 1980-talet, vilket innebär att betetrycket inte har minskat trots att älgarna har blivit färre. Ofta föryngras numera tallståndorter med gran vilket minskar skogarnas foderbärande

förmåga och bidrar till att utarma den biologiska mångfalden. Tillgången på foder är en begränsande faktor för viltstammarnas storlek. I ett produktionsinriktat skogsbruk bör man utföra åtgärder som bidrar till att öka viltets tillgång på foder. Det är dock rimligt att skogsägare har möjlighet att välja ett för ståndorten lämpligt trädslag utan att riskera stora kostnader orsakade av högt betestryck samt att det framtida behovet av kvalitativ träråvara inte äventyras på grund av ett allt för högt betestryck. Stängsling ska inte behövas för att kunna föryngra med tall och björk.

FODERAREAL

Den största foderarealen finns i plant- och ungskogar. Därför skapas vanligtvis den största foderpotentialen genom ett aktivt skogsbruk. Det är också enbart fodermängden på föryngringsytorna som mäts i Skogsstyrelsens älgbetesinventeringar och foderprognoser. Det går också att påverka fodermängden genom viltvårdsåtgärder och foderskapande åtgärder tex. genom viltanpassad röjning i ungskogar, längs skogsbilvägar, kraftledningsgator och åkerrenar. Mer naturgivet foder finns i den uppvuxna skogen, lantbruket, kraftledningsgator, våtmarker, myr- och bergsimpediment mm. Fodermängden i dessa områden påverkas i till stor del av viltbetet och mängden betande djur. Fodertillgången i dessa områden varierar med landskapets förutsättningar och utgör ofta en viktig resurs. Arealen kan ses som en konstant som tillsammans med föryngringsytorna i skogsbruket bidrar till den totala mängden foder i området.

EFFEKTEN AV BEGRÄNSNINGSREGLER

Eftersom fodersituationen har en stor generell inverkan på älgstammens kvalitet är anpassning till fodertillgång vara överordnat andra kvalitetsaspekter. Rätt avskjutningsmål och en korrekt kvotering mellan vuxna han- och hondjur och en hög kalvandel i avskjutningen leder till att målen nås utan ytterligare begränsningsregler. Med en hög andel kalv i avskjutningen minskas omsättningen av vuxna djur vilket leder till en högre medelålder. Regler som innebär att kalven för enkavskor skyddas under en lång period motverkar därför oftast syftet genom att målet för kalvavskjutningen inte uppnås. Risker är då att omsättningen av vuxna hondjur ökar vilket leder till att medelålder, vikt och reproduktion sjunker på hondjuren i en ond spiral. I sin tur färre, senare födslar med mindre kalvar som har en betydligt lägre vikt vid höstens älgjakt. Om det trots allt införs lokala regler så krävs det att stora sammanhängande områden tillämpar samma regler för att uppnå syftet med begränsningen. Begränsningsreglerna får inte vara utformade så att de utgör ett hinder för att nå förvaltningsmålet.

ATT NÅ MÅLET

För att hålla en antalsmässigt väl avvägd och en kvalitativt god älgstam krävs att samtliga älgjaktlag verkar för den gemensamma målsättningen och att skogsbruket tar tillvara de möjligheter som finns för att producera viltfoder. Varje älgjaktlag ansvarar för att det inte fälls fler tjurar än vuxna hondjur och heller inte fler vuxna djur än årskalvar. Även små älgjaktområden med endast en eller ett fåtal älgar i tilldelning bör planera avskjutningen inom perioden så att inriktningen i avskjutningen uppfylls på jaktlagsnivå. Denna målsättning leder även till ett mindre antal trafikolyckor med älg inblandad.

Viltförvaltningsdelegationen uppmanar till samverkan mellan markägare och jägare att anpassa den lokala älgförvaltningen efter länets gemensamma mål att skapa en älgstam av hög kvalitet som numerärt är i balans med betestillgången.

Målsättningsplanen ska vara adaptiv vilket innebär att den ska kunna ändras om förhållandena förändras eller om ny kunskap tillkommer.

Begrepp Älgförvaltning

AVSKJUTNINGSSSTATISTIK

Avskjutningsstatistik samlas in för samtliga älgar som faller i älgjakten. Datat används vid uppföljning och beräkning av kommande års avskjutning tillsammans med andra inventeringsmetoder. Avskjutningsstatistik, älgobs, spillningsinventering och slaktviktvikter på kalv är de basmetoder som särskilt pekats ut av SLU för beräkning av älgstammens täthet, kvalitet och sammansättning.

ÄLG OBS

Värdena i älgobsen bygger på observerade älgar de 7 första jakttillfällena för varje älgjaktlag, under de 30 första dagarna av älgjakten. Rapporter älgobsen fortlöpande, via viltdata.se

SPILLNING SINVENTERING

Spillningsinventering innebär att man inom slumpade inventeringsytor systematiskt räknar älgens spillningshögar inom ett bestämt inventeringsområde. Länets inventering utförs på våren. Vid analys beräknas antal dagar under älgens vinterbetesperiod till inventeringstillfället, varvid man kan beräkna älgstammens täthet.

SLAKTVIKTER PÅ KALV

Kalvens viktutveckling fungerar som en indikator på älgstammens status och fodertillgången i området. Att följa utvecklingen av kalvarnas slaktvikter årligen ger data som beskriver djurens kondition för att till exempel kunna få en indikation om att betessituationen försämras eller förbättras inom området. Kalvarnas viktutveckling följer variationerna i den omgivande miljön. Exempelvis avspeglas ett år med dålig foderkvalitet direkt i lägre vikter. Kalvvikter tillsammans med kunskap om reproduktionen från exempelvis älgobs är ett viktigt instrument för att förutsäga framtida år med hög reproduktion hos de yngre åldersklasserna av älgkor.

FODERPROGNOSER

Skogsstyrelsen presenterar årligen för varje älgförvaltningsområde en prognos över utvecklingen av foderproducerande ungskog. Ungskog som är mellan 1-6 meter i medelhöjd bedöms vara särskilt viktiga biotoper för älg med riklig fodertillgång. Underlaget baseras på historisk avverkningsstatistik inom området.

ÄLGBETESINVENTERING (ÄBIN) (ENLIGT SKS FÖRSLAG)

Viltskador i skog inventeras via Skogsstyrelsens älgbetesinventering. Fältarbetet genomförs av professionella entreprenörer som upphandlas av Äbin ekonomisk förening. Skogsstyrelsen ansvarar för metodik, resultatbearbetning och redovisning av resultatrapporter.

VILTOLYCKOR I TRAFIKEN

Viltolyckorna ska minska genom reglering av viltstammarnas storlek och planering av åtgärder inom jordbruk, skogsbruk och trafiklösningar för att minska viltolycksrisken. Analys av viltolycksläget ingår också som en del av planeringsunderlaget för älgjakten. Statistiken hämtas från Nationella viltolycksrådets (NVR) hemsida www.viltolycka.se.

ÄLGFÖRVALTNINGSOMRÅDE

All mark i Sverige där det finns älg är indelade i älgförvaltningsområden (ÄFO). Ett älgförvaltningsområde ska i huvudsak omfatta en avgränsad älgstam och ska så långt det är möjligt vara sammanhängande. Av länets åtta ÄFO:n är det två som omfattar mark även i andra län.

ÄLGFÖRVALTNINGSGRUPP

I varje älgförvaltningsområde finns det en älgförvaltningsgrupp (ÄFG). En älgförvaltningsgrupp består av sex personer, varav tre är utsedda som markägarrepresentanter och tre jägarrepresentanter.

ÄLGFÖRVALTNINGSPLAN

ÄFG ska ta fram en älgförvaltningsplan (ÄFP) för en period om tre år, planen kan vid behov också revideras inom perioden. Planen ska godkännas av länsstyrelsen.

ÄLGJAKTOMRÅDE

Älgjakten får bedrivas inom registrerade älgjaktområden (ÄJO), licensområde (LIC) och älgskötselområde (ÄSO). Jakt efter älgkalv kan även bedrivas om en fastighet inte är registrerad, benämnd oregistrerad mark, under en kort jakttid som Länsstyrelsen (LST) beslutar. Licensområde får en årlig älgtilldelning som beslutas av Länsstyrelsen efter förslag från Älgförvaltningsgruppen (ÄFG). Inom ÄSO jagas älg enligt en älgskötselplan (ÄSP) som tas fram av ÄSO, granskas och tillstyrks av ÄFG och fastställs av LST efter granskning.

ÄLGJAKTLAG

Sammanlutning av jakträttshavare som jagar tillsammans i ett älgjaktlag. Ett älgjaktlag kan jaga i ett eget älgjaktområde, ofta licensområde, eller ingå i en samverkan jaktlag i ett större licensområde eller älgskötselområde.